

VÕRO KEELE NÄTÄL

2.-8. MÄRDIKUUL 2020

KÕNÖLÖ
MUKKA #
VÕRO
KIILT!

Võro keele 52 nädalit aastan

Märtekuu ehk novembri edimäne täüsnätäl om võro keele nätäl joba 2005. aastagast pääle. Taad peetas Vanal-Võromaal, Eestin ja tegeligult üle kõgõ ilma. Võro kiil om joba ammu rohkõmb ku paigakiil, timä mõistjist mitukümmend tuhat eläs vällänpuul Vana-Võromaa piire, tuhandit ka vällänpuul Eesti piire. Kavvõn olõja jaos om võro kiil sakõstõ esiki tähtsamb, selle et tä saa arvu, kuis om ellä ilma seod kiilt egä päiv kuuldmalda.

Kõik keele omma maailmakultuuri osa, nii suurõ ku väikese. Kiilil, miä olõ-i riigikeele, om seo ilma aigu rassõ püsümä jää. Mitmõ keele kaossõ, mitmõ püsüsse kuigimuudu, pruukminõ jääs ütekülgses. Täambäne kõnõlõjidõ hulka tuud esiki ei määra, selle et näütuses saami kiilil (egälütel erälde) om kõik aig olnu veidemb kõnõlõjit ku võro keelel, ummõtõ lätt näist põhjasaami ja inarisaami keelel parla hulga parõmbalõ ku võro keelel. Aasian jälleki kaossõ mitmõ miljoni kõnõlõjaga keele. Kõik om suhtõlinõ. Sõski, kaomisõ ohtu juhtunu keele hengen kandja jaos om olokõrd sarnanõ nii Norran, Eestin ku Vinnemaal. Kuis mi kiil saassi tagasi uma õigõ hinna viimätside häste mõistjidõ meelen? Kuis ammõdivõimu tunnustanu, et sääne kiil om üle-pää olõman? Kuis kiilt latsilõ edesi anda? Kuis koolisüsteemi vanamiilsusest ja targalt arvajidõ umbusust üle saia? Sääne mõttõviis kõüt meid kõiki.

Ku kõik ilm kipõlt muutus, ei pästä tuu, ku vanna aigu takan ikkõ. Tulõ üten minnä muutuisiga, a pruuvi jäiä uma keele pääle. Võro keelen saa kõnõlda filosoofiast, keemiast ja tähe-tiidusest, töõstiva Põlva miis Kõivu Madis, Mõnistõ naanõ Avarmaa Tea ja Tsolgo miis Kasagu Enn joba 30 aastakka tagasi. Võro keelen saa kõnõlda lauluga. Võro keelen saa kõnõlda esiki ütstõsõlõ kirotamisõga, töõstasõ täambädse Võromaa noorõ. Mul olõs kipõlkirotamisõ pruukjilõ vällä paku üts praktilinõ lühendüs joba olõman inglise LOL, OMG ja IDK kõrvalõ. Tuu om TTÄK – tiä, tiä, är kõnõlgu!

Sõski ei saa võro kiilt alalõ hoita üte koolitunniga nädälin vai üte nädäliga aastan. Keele edesiandmisõ suuv või küll heränedä ütest ärtundmisõst, a edu sõltus pruukmisõ kimmüsest. Ku häste mi, võrokõsõ, uma keele man püsümi?

Saarõ Evar

Tulõ võro keele nädäli iloõdagulõ!

Üte pildi taast, ku elläv om võro kiil, saa huvilinõ 6. märdikuu õdagul Võro kultuurimajan Kannel, kon kõüdetäs kokko kiräsõna, elläv sõna, muusiga ja film. Iloõdak nakas pääle kell 17.30.

Seo aasta võro keele nädälil jõud lugõja kätte trüküläm-mält raamat „Võrukeelseid vanasõnu“. No omma kõik oodõdu vahtsõ välländõ kaejadsilõ. Raamadu kokkosäädjä Kalla Urmas kõnõlõs iloõdagul tsipakõsõ tuust, mille raamat õkva sääne sai. Määndse pilguga vahtsõ (loe: noorõ) inemise vannu sõnnu pääle kaesõ, näütäs Võro draamastuudio uma kavaga „Seosama vana joro“. Püüne pääle avitas nuuril vannusõnnu-kava tuvva Tagametsa Tarmo. Viil ilolidsõmbas tege õdagu Kuslapuu Kaisa ummi võrokiilside laulõ ja toropilliga.

Kell 19 omma kõik huvilidsõ oodõdu Kandlõ tiatrisaali filmiõdagulõ, et kaia noidõ maailmu sisse, mis kaamõraga üles võetu.

Võro keele nädälis omma selge Adsoni Arturilõ pühenedü ilolugõmisvõistlusõ parõmba. Elo sundsõ eläväle luulõ lugõmisõ võistlusõlõ timahava vahtsõ – videovormi otsma. Parõmba luulõklipi saagi seol õdagul üle kaia.

Edesi uut huviliidsi kokkosaaminõ filmirežissõör Hints Annaga, kiä tuu Võrolõ uma kats lühüfilmi – „Vaba maa“ ja „Jää“. Mass kaema tulla: näist viimäne om saanu festivalõlt üle Euruupa hulga avuhindu. Iloõdagu lõppu jääs Võromaa juuriga Schneideri Kirchi Kerli lühüfilm „Virago“, mis om üles võetu Haani kandin ja Vahtsõn-Roosan ja om sammamuudu filmifestivalõl üle ilma saanu pallo tähelepandmist.

Sisepäsemine iloõdagulõ om prii.

Kabuna Kaile

Võtimi vasta võrokõisi vällakutsõ

Võro keele nädäli jaos panti kokko mäng „Võrokõsõ vällakutsõ”, miä avitas üten võro keele tarvitamisõlõ egäpäävatsen elon. Egälütel om võimalik tuud mängu internetilehe pääl õkva ku bingot ni pruuvi läbi mängu erisugutsit tegelüisi.

Mii, Elisabet (14) ja Hipp (19), olõmi täütisega joba pääle nakanu. Elisabet nakas ummi ülesandit täitmä paprõ pääl, Hipp veebi tiil. Ülesandit om kokko 16. Mõnt saa hõlpsahe tetä ütsindä, mõnõ jaos saa tõisi tutvut ütten haarda, et ka näid härgütä võro kiilt kõnõlõma ja mängust ossa võtma. Ülesandõ omma tävveste umanõlõidsõ ja pandva proovilõ nii inemise keelemõistmisõ ku ka kannatusõ. Kavalaha omma mängu poimidu nutiga multimeedia võimalusõ, näütüses soovitõdas kullõlda juttõ

värskin Helüaidan, tetä postitus Facebooki, kullõlda Vikerraadiost võrokeelitsit uudissit jm.

Üts mi lemmikülesannõ om kõiki kapin olõvidõ asju võro keelen üleslugõminõ ehk ülesannõ „Tii vallahõ uma kapp ja proovi kõva helüga üldä, miä sul kapin om”. Taa om midägi parajahe lihtsät, mink jaos om egä kell aigu, a taaga saa ka tsipakõsõ ajukäärakit liiguta. Elisabet löüdsõ taa ülesandõga hää võimalusõ kappi kraami. Hipp löüdsõ kappist meigitarbit, minkalõ olõs viil vaia võrokeelitsit nimmi.

Mõni ülesannõ om sääne, midä teemi nigunii egä päiv, näütüses om meil mõlõmbal ette tulnu õdakit, kon istumi koton ja laulami tävve helüga ütten Uma Pido laulõ. Arvami, et kõik, kiä tuud kasvai üte kõrra omma tennü, tiidvã, ku mõnus tunnõ taa om. Vällakutsõ muutki vahvas asjaolu, et ütteri ülesandõ tegemine olõ-õi halv ja ütteri olõ-õi häpe tetä. Kõik ülesandõ omma mängjäsõbraligu, nii et nakakõ õnnõ pääle!

Raju Elisabet, Saarõ Hipp

Olõssi vai võro keele opmisõ äppki!

Noorõ ei lövvã küländ kotussit, kon võro kiilt pruuki. Ku näidega koton ei taheta kõnõlda, nägevã nã välläpõsemist iks koolioppusõn.

Inne tulõvat võro keele nädälit kússemi 20 Võromaalt peri noorõ inemise käest, mäane om näide läbikäimine võro keelele.

Vastaja otsõmi ummi tutvõdõ siäst ja pruuvõõmi tetä nii, et olõs inemisi mitmõst Vana-Võromaa nukast. Nuuri vannusõ jäie 13 ja 22 vaihõlõ. Nimmi mi ei avalda, vastust märgimi tähega P 'poiskõnõ' vai T 'tütärlats' ja vannusõga sulgõ seen.

Pallõsõmi vastada sääntsile kúsümüisile: Kas kiäki su perrest kõnõlõs egä päiv võro kiilt? Kas kiäki su lähisugulaist kõnõlõs sukka võro kiilt? Kas kõnõlõs esi vasta kah? Määntsens olokõrran esi võro kiilt kõnõlõsit vai kõnõlõs? Mille noorõ su meeles võro kiilt ei kõnõlõ? Kuis su meeles saanu nuuri võro kiilt kõnõlõma härgütã?

Täpselt poolõ vastajist ütli, et näil om perren mõni egäpäävãne võro keele kõnõlõja, ja täpselt poolõ ütli, et ei olõ. Kats tükkü kinnütü, et vaihõpãäl kiäki iks kõnõlas. Inãmbüste tuudi vällä, et võro kiilt kõnõlõsõ vanaimã, vanaesã vai vanatãdi, a mitu inemist üteli, et imã vai esã kõnõlõsõ kah.

Kolmtõist inemist kinnütü, et näil om kiäki sugulanõ vai inemine, kes näidega kokko saiõn õnnõ võro kiilt pruuk. Kuus inemist üteli, et kõnõlõsõ vasta kah, neli üteli, et pruuvva kõnõlda, a vällä tulõ võro ja eesti keele segu vai lätt veidükese võlssi.

Naist vastussist võissi ãr märki, et parhillanõ Võromaa nuuri põlvkund olõ-õi viil perisel keelemõistjõdõga läbikäimist kaotanu, a pia või taa juhtuda, selle et näide vanõmba kõnõlõsõ veidemb ku vanavanõmba ja nã esi viil veidemb.

VANNU INEMIISI KIILT?

Inãmbüs vastajist üteli, et et nã kõnõlõsõ võro kiilt sis, ku kiäki nakas näidega võro keelen kõnõlõma vai ku mõnõ vanõmba inemisega juttu tulõ. Mitmõ kinnütü, et pruukva võro kiilt sis, ku om vaia kinkalõgi kavvõmbalt peri põhjãestlãsele näidãdã, et nã tiidvã võro keelest midãgi. Mitu vastajat üteli ka, et vaihõpãäl tulõ ette sõpruga võro keelen naljatamist. Kolm üteli, et nã ei kõnõlõsi võro kiilt kunagi.

P (18) Võrost üteli, et tã kõnõlõsi võro kiilt, ku kúsütã olõs vana inemine. **T (18) Urvast kihlkunnast** vastas, et kõnõlõsi võro kiilt õnnõ koolin sis, ku piãt.

P (19) Osolast tõi vällä, et mõni aasta tagasi vanaimãga kõnõlõdnõ es olõ tãl vahet, kas kõnõlda võro vai eesti keeli, a nüüd pruuk innembi kirãkiilt.

Seo kinnütã mustrit, et võro kiilt peetas paslikus pruuki vanainemisiga kõnõlõmisõs vai naljatõgemises. Mõlõmbat piãs kimmãhe ka iks tegemã, a keelele olõs ilmtõlemãldã hãã, ku noorõ inemise julgus ka esi võrokeelist kõnõlõmist alosta, näütüses poodin, bussin vai mããndselgi õritõsel.

Põhjusõs, mille noorõ võro kiilt ei pruugi, tuvvas, et taad olõ-õi lihtsãhe vaia, egãl puul saa ilma toimõ. Pããlt tuu om egãl puul hulga inglõse- ja muukeelist matõrjãli, mink vahele jããs võro keelele vãega veidü ruumi. Mitu inemist üteli, et egãpäävãtsen ilman ei kuulõ vãega hulga võro kiilt ja tuuperãst noorõ ei tiã taustast midãgi ja pidãvã keele opmist õlearvo rassõs. **P (18) Võrost** tuu põhjusõs vällä, et „nuuril om uma lühkeisi sõnnuga slãng, midã om hulga lihtsãmb kõnõlda ku võro kiilt”.

VÕRO KIILT KOOLIST?

Jutus tull ka tuu, et noorõ mõistassi võro kiilt rohkõmb, ku näile olõs koolin tuud rohkõmb opatu. Mõnõ arost oll tunnõ liiga veidü vai saa-as säãl vãega midãgi selges. Kolm tükkü tõi vällä, et võro keele opmisõ valikainõ võisi olla ka gümnaasiumin.

Tuu, mille latsõ võro kiilt koolitunnõn selges ei saa, om veidükese kõidet õleüldisõ vähãdsõ keelega kokkoputmisõga, mõnõ ei olõ Võromaalt peri kah, a om ka mid põhjusõ. Üts vastaja tõi vällä, et võro keele tunnin kõnõlõsõ oppaja esi võro kiilt vãega veidü. Kimmãhe ei tohes ütski oppaja latsi õlearvo ullis piã ja pelãdã võro keelen õlesandidõ andmist. Alostusõn om latsil veidükese rassõ, a tuud kipõmbãhe nakasõ nã jutust perisel arvo saama. Kimmãhe kipõmbãhe, ku õnnõ sõnnu oppõn.

LAHENDUSÕS?

Lahendusis soovitõdas viil tuud, et vanõmba latsiga võro kiilt kõnõlõsõ. Suurt kassu om uuta ka võrokeelitsist näitemãngu- ja luulõlugõmispãivist. Tuvvas vällä, et võinu olla õritõisil inãmb võro keele pruukmist, võrokeelitsit uudissõkanalit, reklaamõ ja võro keele opmisõ äpp.

Kimmãhe võinu nuuri ütten haarda egãsugumãidsõ õritõisõ vedãmistõ ja muudõ asjaajamistõ. Sõs ei jãã muljõit, et võro kiil om vannu inemisi värk. Kiilt võinu arõnda kuuntõõnu nuuriga. Vastaja tõi vällä, et ku midãgi kõrãldõdas, piãssi ka tuu suhtlus olõma võro keelen.

Oppaja, kiã mõistva, võinu pruuki veidü rohkõmb võro kiilt nii ainõtunnin ku vahetunnin. Ku kõigil olõssi rohkõmb julgust ja helget silmin, sõs lããssi latsõ ja noorõ rohkõmb võro asjaga ütten.

T (22) Mõnistõst: „Edimãlt tulõsi selges tetã, et tegemist olõ-õi moodust ãr lãnnõ vannuinemisi kombõga. Nuuri tulõssi joba latsõst päãle opada, et paikligu kombõ omma vããrtõisõ – uma kiil om uhkõ asõ. Kimmãle avitãsi ütten, ku võro kiilt saasi tarvita muusigatunnin vai nãütlemise man. Võro keele tunnõ võisi saata mi kãndi latsi nãide opmisõ tiil joba latsiãst päãle.”

T (18), elãs Talnan: „Mu meeles saasi nuuri takast tuski nii, et panda kuuli nãütüses valikkursõs võro keele tunni. Ma tunnõ võro keelest esi tävvega puudust! Tunnõ, et piãsi inãmb kõnõlõma. Võro keele opmisõ võisi tetã ãpi.”

Taa lühkü uurmistõõ põhjal või õldã, et parhillãdsõ noorõ löüdvã uman elon veidü kokkoputmist võro keelele, olkugi et etlãs Võromaalt. Tuuperãst kutsumi võro keele mõistõjõ õles avaligult võro kiilt kõnõlõma. Kutsumi latsõvanõmbõ ja vanavanõmbõ õles ummi latsiga võro kiilt kõnõlõma. Suurõl osal nooril om võro keele kipõn viil seen olõman, lihtsãhe olõs vaia kotust, kos tuu palada saasi.

Saarõ Hipp, Raju Elisabet

VÕROKÕSÕ VÄLLÄKUTSÕ

MÄNG AVITAS VÕRO KIILT EGÄPÄÄVÄELON PRUUKI JA KÄÜ 22.10.-8.11.2020. TII ÆR NIIPALLO ÜLESANDIT, KU SAAT!

Mãngu saat vällä trükki ka Võro Instituudi kodolehe www.wi.ee pããlt.

Perãn vãllãkutsidõ ãrtegemist võit mãngulehe tãütã internetin: bingo.visitvoru.ee/vallakutsõ, saata e-postilõ wi@wi.ee vai kirãga Tartu tn 48, Võro 65609.

Kõigi mãngjide vaihõl loositã 13. novembril vällä hulga suurõmbit ja vähãmbit avuhindu (raamad, kleepe, mãrgi, kallendri, sõõgikraam Vanalt-Võromaalt jms).

Avuhindu saajidõga võetas õhendõst ja nãide nime avaldõdas Võro Instituudi kodolehe pããl ja 19. novembri Uman Lehen.

NIMI:

E-POST:

TELEFON:

MULLÕ MIILDÜ KÕGÕ INãMB VÄLLÄKUTSÕ NR:

1. Kõnõlõ (vai postita FBn) ütõ nãli vai lugu võro keelen!	2. Pruugi poodin vai muial ostõn võro kiilt!	3. Kõlista kinkalõgi ja proovi võro kiilt kõnõlda!	4. Mine Helüaita ja kullõ sõãlt midãgi! www.helüait.ee
5. Oppa kinkalõgi selges 5 sõnna võro keelen!	6. Tii ütõ võrokeeline silt nt usõ, purgi vms päãle!	7. Tii uma poodinimekirõ võro keelen!	8. Loe võrokeelist raamatut! Ku Sul ei olõ, sõs laina!
9. Kirota kinkalõgi kirãkene vai sõnnom võro keelen!	10. Mãngi sõnaketi mãngu! <i>Nãüdõs: kiil-liim-mõger-repãn...</i>	11. Otsi Youtube'ist ütõ võrokeeline laul ja laula ütten! <i>Hãã otsingusõna: võro kiil, Uma Pido jne</i>	12. Otsi sõnaraamatust, mitu vastust om võro keelen sõnalõ praegu! www.võrosõna.ee
13. Tii vallahõ uma kapp ja proovi kõva helüga õldã, miã sul kapin om!	14. Panõ kirjã 5 sõnna, miã sullõ võro keeli kõgõ inãmb miildüse!	15. Kullõ Vikerraadiost võrokeelitsit uudissit! <i>Egã nelãpäiv kl 18.45 vai internetist</i>	16. Tãüdã ãr ristsõna 5. mãrdikuu Umast Lehest!

Vana-Võromaa muusõummõ tegemise sũgũsõst talvõs minegi aol

Vana-Võromaa muusõumi pakva koolilatsilõ seo sũgũsõ varatsõmbast inãmb tunnõ vaban õhun, a kaemist ja tegemist jakkus ka majjun seen. Sadagu vihma, rãussã vai lummõ – Vana-Võromaa muusõumi uutva õks külãlisi. Mi tegemiist saat ossa võtta nii eesti ku ka võro keelen.

Karilatsi Vabaõhumuusõumin tetã mãrdikuu tutvas mãrdi- ja katrisantõ kombit ja trehvãdã võit ka peris santõ hindit. Rollimãngõ nii külãpoodin ku koolitarõn pakutas Mõnistõ muusõumin Kuudsil. Vahtõ nãütõsõ uutva kãejit Võrol Vana-Võromaa Kultuurikuan ja rahvajutuuaastaga lugõmisõ jakkusõ nii kultuurikuan ku ka Kreutzwaldi muusõumin.

Karilatsi Vabaõhumuusõumin Põlva maakunnan Postiti veeren om õkva õigõ paik, kohe tetã sũgũsõne vãllõsõit, et piã koolitunni vaban õhun. Opikavaga kõõdõssen muusõumitunnõ om egãle vannusõlõ latsiãlatsist kooni gümnaasisteni. Ello herãnese rahva- ja muinasjõtu, mõistatusõ ja mãngu eri muusõumitunnõn. Ammutsil aigõl kãevã mãrdikuu alostusõn hengesandõ, sõs mãrdi- ja päãle tuud katrisandõ. Vanõmbalõ kooliãstmõlõ mõtõld luudusõmãng lask latsil otsi ja löüdã kotussit muusõumiaian ja säãl man lahenda vãikuid õlesandit, miã tshihni veevã.

Mõnistõ Talorahvamuusõumin kuts koolilatsi sũkũskõilõ ossa saama põnõvist ja oppuslidsist muusõumitunnõst. Vahva rollimãngu laskva koolilatsil saia kas tsãriaigõsõ koolipapas vai hoobis õte vana külãpõodi kaupmehes. Lisas om võimalik sisse kaia muusõumi varãitõhe ja arhiivikambrihe.

Võro liinan Katariina allee veeren om Vana-Võromaa Kultuurikoda. Nãide muusõumitunni omma sũgũsõne inãmbãste vãlãn. A ku ilma joba sũgũsõdsõlt külmã vai vihmadõ omma, saa kaia nãütõisi. Parhilla või säãl kaia 2020. aastaga Eesti disainiavuhinna võigõlusõ parõmbit tõid ja võtta ossa sama teema tunnist. Sũgũsõ tõnõ puul passis hindã sisse kaemisõs, niisamatõ nigu taad teivã mi edevanõmba, ku kãtte ollõ jõudnu mãrdikuu pũmme õdagõ. Muusõumi salatarrist omma vãllã

tuudu eri aigõl tetã ja pruugitu vana kellã, minkast om kokko saanu nãütõs „Ao nãütãjã”. Rahvajutuhummõkil saa maja kolmandã kõrrã päãle ehitedõn talotarõn aia juttõ rahvajutuuaastaga raamatist. Sinnã mano om muusõumi fondõst vãllã tuudu ka vãno asju.

Võro liinan uut õpilãisi ka Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaal-muusõum, miã tutvustas liinatohtõrõ ja kirãmehe ello ja loomingut. Ku ilm vähãgi lupas, sõs omma muusõumitunni liinatohtõrõ ilosan ja suurõn aian. Ka Laulesã muusõumin saa kõnõlda võro kiilt ja kullõlda muinasjuttõ võro keelen. Kãen om aastaga kõgõ pũmmemb aig, miã om kõgõ parõmb innemistõtsidõ juttõ lugõmisõs ja kullõmisõs. Nãid juttõ om miildõnõ lukõ ja jutusta joba mitmõlõ põlvõlõ. Tulõ kullõma Ristimõtsa (Kreutzwaldi) juttõ „Lopi ja Lapi” ja „Vãesõlãtsõ kãsilõkivi”.

Vana-Võromaa muusõummõ põnõva kogo, vanaõolinõ olõminõ ja võimalus säãl olla nii eesti ku võro keelen om hããs vãeldusõs koolilõ ja klassitarõlõ. Muusõumist saat koolitunni tiidmisile lisas ka esitõgemise mõistmisõ ni julgusõ.

Inãmb teedõst lõvvãt lehe pããlt: <https://wi.ee/et/muuseumid/elamusoop-muuseumis>.

Veski Maris

Hengiaig Karilatsi Vabaõhumuusõumin

Võro keele nädäl Vana-Võromaa latsiaidun

Võro keele nädäl seen (2.-6. märduku päävani) om hulga põnovit tegemiisi uuta võro kiilt oppavin latsiaidun.

Kõik keelepesärühmä omma võro keele nädälit pidänu joba aastit. Võro keele nädälil tetäs võrokeelitsit üritüisi üle terve latsiaia. Iistvidäjis omma tragi keelepesäoppaja, kinka süameasjas om alalõ hoita kodokandi kiilt.

Veriora latsiaia keelepesärühm om pidänu ja pidä ka seo aasta võro keele kuud. Tuu tähendäs, et egäl latsiaiapääväl kuulvda latsõ võro kiilt ja opitas kiilt ka muio tegemiisiga.

Latsi joonistatu pilte perrä tulõva näütuse mitmõn latsiaian, näütüses Veriora latsiaian „Lövijaht“, Põlva Pihlapuu latsiaian „Sada sõnna võro keelen“, Orava Kooli latsiaian „Mõtseläjide toimõndusõ sügüse“ ja Võro latsiaian Sõleke „Katsaharo“. Põlva latsiaian Mesimumm tege egä rühm kõnõldu jutukõsõ perrä valmis võrokeelidse raamadu, kon kunstnikõs omma latsõ.

Muinasjuttõ loetas ja mängitäs ette Lusti, Lasva ni Võro liina Punamütsikese ja Päkapiku latsiaian.

Rõugõ latsiaia keelepesäoppaja oppasõ BeeBothi roboti ja mängu kaudu latsilõ võro kiilt ja Viitinä rühmä tulõ küllä raamadukogonõid Rosalie.

Oppaja tegevä latsilõ võro keelen näütemängu Väimelä ja Sõmmõrpalo latsiaian. Sõmmõrpalon om võro keele nädäl käünü iks kuun latsiaia sünnipäävaga.

Pääväsirgu rühmä latsõ Võro liina Sõlekesse latsiaian opisõ võro kiilt. Pildi autor Päävällilli Maia

Kuldrõ Kooli latsiaida tulõ küllä käsitüüttegegijä, kiä näütäs ummi heegeldedüid puppõ ja Harglõ Kooli latsialatsõ lätv käügile Ööbiku Ürditalu, kon opva ravihainu võrokeelitsit nimmi.

Võro keelepesäoppaja kõnõlõsõ võro keele nädälil võro kiilt nii latsi, latsõvanõmbidõ ku ka kolleegega. Oppaja kandva rõnnamarki „Kõnõlõ mukka võro kiilt!“. Oppaja lugõva latsilõ unõjuttu egä päiv võro keelen, latsiga kullõldas jutukõisi Helüaidast ja laulõ plaatõ päält. Võro keele rühm and tõisilõ rühmile võrokeelitsit raamatit ja keelepesäoppaja läävä esi tõistõ rühmä juttõ kõnõlõma vai ette lugõma. Tetäs kuuntüüd muusiga- ja liikmisoppajidõga, kiä oppasõ võrokeelitsit laulõ, tsõõri- ja liikmismängõ. Mõnõn kotussõn tetäs kuun latsiga süvvä, kaias-kullõldas külälise põnovit juttõ ja tegemiisi. Ku vidä, tulõva küllä võrokeelidse märdisandi vai mindäs esi santi. Saadõtas koton vanõmbidõga kuun lahendamisõs ristsõnnu, tüülehti, bingomängõ ja viktoriine.

Egän latsiaian toimusõ võro keele nädälil väega põnova võrokeelidse tegemise. Latsõvanõmba saava umast latsiaian täpsämbähe perrä uuri, midä võrokeelitsit tetäs näide latsiaian ja rühmän võro keele nädälil.

Vanal-Võromaal om hulga latsiaidu, a noist 14 latsiaian omma keelepesärühmä. Keelepesäs kutsutas rühmä, miä tüütäs keele-tsukõlõsõ moodu perrä. Latsiga kõnõldas ütäl pääväl egän olokõrran ja kõiki inemiisiga õnnõ uma maa põlist paigakiilt, Vanal-Võromaal om tuus võro kiilt. Keelepesä tsiht om tutvusta latsilõ uma kodokandi põlist kiilt, kultuuri ja kombit ni julgusta ka täüskasunuid kõnõlõma latsiga võro keelen. Võro keelepesäl om uma logo, tunnuslausõ ja maskotis keelepesätsirk. Üts kõrd nädälil – võro keele pääväl – tulõ tsirgukõnõ latsiga mängmä.

Havvõ Evely, Toomõ Triin

Ull taht kitmist, tark pallõmist

Õkva võro keele nädälil jõud võro keele ja kultuuri sõpru lugõmis-lavva pääle Võro Instituudi vahtõnõ välläannõ „Võrokeelseid vanasõnu“ – raamat, miä om mõtõld võro vannosõnno tutvvas tegemä nii võrokõsõlõ ku Eesti tõsõ nuka inemisele.

Seost raamatust löüid võrokiilitsit vannosõnno, miä omma vällä validu arhiivee jõudnuidõ üleskirotuisi hulgast. Kokko tege tuu päält 2500 vanasõnavariandi. A muu jutt om raamatun eestikiilne.

Seeni olõ-i Võromaa vannosõnno kottalõ olõman üttegi uurmistüüd. A oll iks tahtminõ näüdüdä är nuu vanasõna, midä om Võromaal pruugit inämb ku muial. Sai sõs tarvitõdus tatistikat. „Võroliisid“ saiva märgitüs nuu vanasõnatüübi, minka üleskirotuisi om kogoteosõ „Eesti vanasõnad I-IV“ perrä üle poolõ peri Vanalt Võromaal ütten Võro liina ja lõunõeesti (ludsi, leivu) keeleaariga.

Raamat taht lugõjalõ näüdüdä nimelt tuud võro keele rikkust, midä hoitva ni rahvaluulõkogo. Selle et vanasõna toova keele rikkusõ näütäväs: näütäse, kuis saa ütten keelen mängi sõnno tähendüisiga, sõnajärega, rütmiga, riimiga. Esi omma nä luulõ ja proosa piiri pääl, a egäpäävätsele keelele andva mano rahvaluulõ hõngu ja väke.

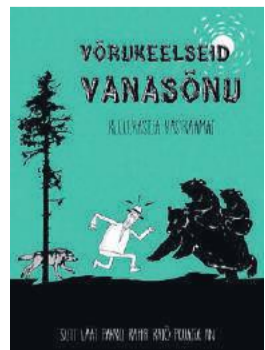
1984. aastagal tull vällä „Vanasõnaraamat“. Sinnä võetüsi vannosõnno jaos olli raamadu kokkopandja loonu peris vahtõ ja umma-muudu süstemi. Ka siin raamatun om tarvitõd tuudsamma. Vanasõna omma jagadu ainõvaldõ perrä ja alajaotuisi päälkirä omma sakõstõ sama häste ku sisuseletüse.

Vanolõsõnolõ om raamatun mano pant kommõntaarõ, miä võiva seletä nii ütiskit sõnno ku ka terve vanasõna tähendüst. A nigu lugõja seo raamadu man pia arvo saa: kõkkõ anna-i joht är seletä. Egä sõna umaette või jo selge olla, a terve vanasõna tähendüs või hämäräs jääi tuugipoolõst. A ega tuu ei sekä tarvitamist – kõrd ütten, kõrd tõõsõn tähendüsen. Ja pand viil inämb uskma, et ka võrokõisi vanosõnõst võit löüdä vahtsit vastussit vanolõ küsimüisile. Vai vastapite.

Kinkalõ ja mink jaos raamatut siski paku? Öigõlõ om tä mõtõld nigu käsiraamat inemiisile, kedä eesti keeli võisi kutsu „keelekastjad“. „Kelekastõ“ om kül tulnu ka võro kiilde ja nii võisi keelekastjis nim-mada noid inemiisi, kiä tahtva tunda keele mekki. Võro keele meki võit siist raamatust tõõtõ kätte saia, nii et sääntse keelekurmaani omma oodõdu seod raamatut maitsma. Viil tähtsämb võrokõisilõ hindile olõsi tuu „kastmine“, midä mii kutsu valamisõs ja minkaga võimi mõtõlda võro (ja mille mitte ka eesti) keele praavitamist ja edendämist vannosõnno väega. Tuuperäst sünnüsi seod raamatut kätte võtta ja riolin hoita võro keele kõnõlõjil, opjil ja oppajil; aokiränigõl, kõnnõpidäjil, ülepää kõigil, kiä võtva pruuki võro kiilt ka muukiilse jutu vaihõl.

Kas võro vannosõnno perrä saa üteldä midägi ka võrokõsõ hindä kotsilõ? Ku kõrvuisi kaia võrokõisi vannosõnno ja näide naabridõ ummi, sõs pais-tus sakõstõ, et võrokõisi uma olõ-i nigu tävvelidse: kas om säääl sõnno puudus vai ülearvo vai tulõ-i mõtõ nii selgehe vällä. A ku võrokõnõ sukka kõnõlda taht ja sa sõs tä juttu kullõ, olõ-i tuu sukugi puudulinõ. Peräkõrd omgi sõs nii, et võrokõnõ anna-i umma tarkust kergehe vällä, ku tuud timä käest õkva küsütäs, ja sa piät mõistma timmä õigõhe pallõlda ja õigõhe kullõlda. Ull taht kitmist, tark pallõmist.

Kalla Urmas, Kabuna Kaile

Võrokeelseid vanasõnu. Keelekastja käsiraamat. Kokkosäädjä Kalla Urmas. Pilte tsehkendjä Varustini Andres. Välläandmist tugõsi Eesti Kultuurkapital.

Tähtraamat – kriisist vällän

Timahavvanõ „Võro-Seto tähtraamat“ om järekkõrran joba 32. Tähttraamat om raamatkallõndri, kost saa päält kallõndri kaemisõ lukõ ka pikembit jutukõisi.

Nii nigu inemisele tulõ vaihõpäl pääle keskiaakriis ja tä nakas elon vahtsit põnovuisi otsma, om ka tähtraamat saanu vahtõ toimõndaja, kiä om raamatulõ vahtõ vunki mano andnu. Toimõndaja Pandi Annika om käändnü sisu tõistpiten, pandnu kallõndri taadõ- ja jutu ettepoolõ, om sõnna andnu nuurilõ vai noorõ hingega inemiisile, kunstnigus võt-nu kah noorõ Reimanni Hildegardi. Mõni asi püsüs tähtraamatun nigu ilmasammas: võro ja seto rahvakalendri pühä, päävä nõsõmisõ ja allaminegi ao, päävä- ja kuuvarjotusõ – nuu om vällä rehkendänü Kasagu Enn. Kukki timahavva oll Eesti vaihõpäl peris nigu lukku pantu ja tundu, et midägi ei toimugi, om tähtraamatuhe kokko korjat iks umbõ hulga võrokeelitsit ja -meelitsit sündmüisi, ilmunuid välläandit ja muud.

Toimõndaja om andnu autorilõ ette kirota teemal „Maa, ilm ja ma aastagal 2030“. Egä autor om tuu välläkutsõ lahendanu tsipakõsõ esimuudu, kas luulõn, proosan vai koomiksin. Mõni om teema üle arotanu ütiskasjalikult, mõni isiklikumbalt, mõni murõhtas maailma, mõni keskunna peräst. Hää nätä, et noorilõ om umanõ nii huumor ku tõsinõ ilmaeaminõ ütökõrraga. Futurism ja visioon tulõva näide kaudu võro keelen kodo kätte. Edimäde kaehtusõga võissi üldä, et tegemist om võrokõisi variandsiga välläandist Edasi vai Müürileht.

Nuuril omma olnu hää oppaja. Ma jätäsi maa nuuri võrokõisi kätte hää meeje ja rahuligu süamega.

Fastrõ Mariko

Võro-Seto tähtraamat 2021. Välläandja Võro Selts VKKF. Toimõndaja Pandi Annika. Pilte tsehkendjä Reimanni Hildegard. Välläandmist tugõsi Eesti Kultuurkapital.

Sutt massa-i kõgõ halvastõ sildistä

Kukki meil om demokraatlik ütiskunnakõrd, elämi kõrraga ohtligu aol, ku pia egäüts tüküs tõsõlõ silti külge kliipmä ja timä ello ni olõmist kõrraldama.

Imearmsa latsiraamatuga „Tsillukõsõ soe jutu“ taht kiränik ja luudusõmiis Püttsepä Juhani säänest üteldiselt halva ni kurja eläjä silti soelt är võtta vai vähämbält taad tsillembäs tetä.

„Egäsugumaidis asjo üteldäs soe kotsilõ halvastõ. Hundilaut üteldäs, ku tarõ om külm. Hundijutt üteldäs võlssjutu kotsilõ. Hundi-seadus üteldäs, ku säädüst olõ-i,“ tunnistas autor raamadu 21. lehe pääl.

Jahimehe arvasõ tõõnõkõrd, et sussõ om ülearvo ja näid piät vähämbäs jahtma. Seo ei piä ilman säänest nõvuu inemiisi kotsilõ. „Sussõ om pallo veidemb ku inemiisi. Eestin eläs 1 300 000 inemist ni 200 sutt“ (lk 22).

Seo raamat om umbõ hää abimiis ütstõõsõ saldmsisõ tiil nii latsõvanõmba ku ka oppaja jaos – võtkõ kuun latsõga ette ja uurkõ perrä, mille susi undas, mille viskas vana karva sälläst maha ja mille tä saia ei süü.

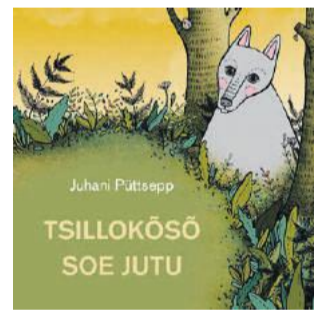
Jah, meil kõigil olõs tõõtõstõ aig muuta taad – arvada või, et „Verrevmütsü“ muinasjutust – jo õkva ku imäpiimäga sissenudsit kurja soe ettekujutust, „Tsillukõsõ soe“ raamadu soe-pojakõsõl om egäl juhul umbõ hää miil, ku inemiselats tõõnõkõrd tä pääle mõtlõs – võimaligult häste muidogi ...

Raamat ilmu edimält eesti keelen. Tuu and vällä kirästüs Päike ja Pilv 2009. aastagal. Võrokiilse raamadu välläandmist tugõsi Eesti Rahvakultuuri Keskus (Vana-Võromaa perimüskultuuri programm) ja Eesti Kultuurkapital.

Allasõ Tiia

Püttsepä Juhani „Tsillukõsõ soe jutu“.

Võro kiilde pandsõ Piho Miina Aleksandra. Kunstingutüü tekk Mõttusõ Kadi. Välläandja Võro Instituut.

Määntsit mõttit tekütäs Ilvese Aapo laul „Koh kuradi kotsil ma elä“?

Vastasõ Vahtõliina Gümnaasiumi 12. klassi õpilasõ

Langusõ Melany-Regle:

„Taad laulu kullõldõn ma tiä, et taa om kirotoõ õkva nigu mullõ. Ka ma lövvä hind sakõst mõtlõmast, kas ma tahassi pääle kooli lõppu taaha elämä jääi vai kohegi kavvõmpahe kaia. Ka ma olõ mõtõlnu, et ku kõik kavvõmpahe läävä, sõs kiä jääs taad elokõist siin nukan ütten pidämä. Sakõst olõ arotanu hindäette, kas olõssi targõmp ja mõistlikump taaha jääi vai vastapite, olõssi targõmp är minnä. Parhilladsõ saigus tulõssi paaris aastas minemä minnä, a kiä tiid, või-olla olõ ma joba õkva pääle paari nädälit tagasi. Ka ma olõ olnu väikut viisi nigu kodokotussõ parandaja. Ma olõ uman elon väega pallo ütitanü tetä tuus, et noorõ ei

tahassi minnä suurliina, a jääi Vahtõliina. Kimmähe ma taad parandamist ei jätä nink proovi edesi mi kodokotussõ pärlit jagada. A nigu laulu sõnaki, sõs tihtiluku poliitikit kaiõn teküs ka mul küsimüs: NO KOH KURADI KOTSIL MA ELÄ?“

Paadi Mari-Ann:

„Pand märkmä, kuis mi elo siin maal lätt. Inemise õnnõ kolisõ är ja jääki-ki kedägi alalõ. Maainemise omma iks kõgõ tugõvamba inemise – piät iks vaiva nägemä, ku tahat maal ellä.“

Haabsaarõ Rait:

„Mu kodokant om kah väega andsakun kotusõn, õkva nigu seon laulun: vaihõtpääl, ku om vajja midägi vai kohegi minnä, sõs teküs küll tunnõ, et koh kuradi kotsil ma elä.“

Laul tulõ vällä kõruutkoodiga
www.youtube.com/watch?v=N-z9lwZq6YE?

VÕRO KEELE NÄTÄL
2.-8. MÄRDIKUUL 2020

KÕNÖLÖ MUKKA
VÕRO KIILT!

NÄDÄLI KÕIGI TEGEMIISI KAVA
wi.ee/tegemise/voro-keele-natal-2020

VÕROKÕSÕ VÄLLÄKUTSÕ
bingo.visitvoru.ee/vallakutso

A sa kõnölõ vasta kah!

ILOÕDAK VÕROL KANDLÕN
Tulõ iloõdagulõ Võro kultuurimajja Kannel riidi, 6. märdukuul kell 17.30: kiräsõna, elläv sõna, muusiga ja film
Kae täpsembält nädäli kavast!

Kõnölõ mukka võro kiilt!

KÕRRALDA ESI KAH UMAN KOTON, TÛUKOTUSSÕN VAI KOOLIN MIDÄGI VÕROKEELIST!

UMA PUUT

VANA-VÕROMAA UMA PUUT

OSTA KIMMÄST KRAAMI VANA-VÕROMAA E-POODIST

Uma Puut om veebipuut, kost saa osta Vana-Võromaa käsitüüd, meelüssit ja võrokeelist kirävarra. Ku sul om vajja sannarätti, lämmit sukkõ, rahvarõivavüüd, võrokiilset raamatut latsölõ vai võrokõisi lippu – kae puuti. Tan poodin omma võro väke täüs asja. Saat hindäle, umalõ perrele vai sõprulõ meeleperi kingitüse.

umapuut.ee

Osta võro- ja eestikeeline sainakallõndri 2021. aastagas!

Aig om hää miis minemä ...

Võro-eesti katskeeline sainakallõndri avitas aastak läbi aol silmä pääl hoita ja aigu rehkenä. Võromaal lätt jo aig ummamuudu, olku sös kallõndri kah saina pääl ummamuudu.

Kallõndrin omma kirän võrokõisilõ tähtsä pühä ni tähtpäävä. Egä kuu kotsilõ om üts võro-keeline umbõtark vai sös krutskilnõ ütölüs.

Sainakallõndrid om mitund sorti. Om üte kuu kaemisõga (kõrraga näet pilti ja ütte kuud) ja kolmõ kuu kaemisõga (kõrraga näet pilti ja kolmõ kuud).

Valikun omma mitmõ Vana-Võromaa teemaliidsi piltega kallõndri, a ku tahat peris hindä tett pildiga võro-eesti kallõndrit, saat ka tuud telli.

Kallõndri tegemist kõrraldas Võro Instituut. Sainakallõndrit saa osta ja telli Võro Instituudin (Tarto tn 48, Võro) vai e-poodin Uma Puut. Näüdüse ja täpsä teedüs om üllen e-poodin: umapuut.ee.

Kallõndri om hää kingitüs sõprulõ vai tüükaaslaisilõ. Om paras aig märki, et vahtsõl aastal kõik plaani perrä lääsi. Võrokõisil aigu om, nika ku kipõs lätt, a nii või jo hoobis kallõndrist ilma jäia ...

Teedüst saa mano:

Tigassõ Merike
e-post: merike.tigas@wi.ee

HELÜAIT
KULLÕ ÖNNÕ!

Kirändüs ja perimüs. Latsilõ ja suurilõ. Võro keelen.

HELÜAIT.EE

Võro keele nädäli
erilehe pandsõ kokko

Võro kiilt
avitas hoita
Lõunõ-Eesti Postimiis

